

ทฤษฎีแนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นักทฤษฎีและนักวิจัยทางการสื่อสาร ได้สร้างแบบจำลองของการสื่อสารแบบต่าง ๆ ขึ้น เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารและประสิทธิภาพของสื่อแต่ละชนิดในการเผยแพร่ข่าวสาร โดยเสนอแบบจำลองต่าง ๆ ไว้อย่างนี้

แบบจำลองการสื่อสารแบบขั้นตอนเดียว (One-step Flow Model) แบบจำลองนี้เห็นว่า สื่อมวลชนถ่ายทอดข่าวสาร ความคิด หรือ นวัตกรรมไปยังผู้รับสารโดยตรงโดยไม่ต้องผ่านสื่อระหว่างบุคคล เช่น ผู้นำความคิดเห็น และ ข่าวสารนั้นไม่ได้เข้าถึงผู้รับทุกคนเท่า ๆ กัน คือ ไม่ได้มีอิทธิพลต่อผู้รับสารอย่างเดียวกัน แบบจำลองการสื่อสารแบบขั้นตอนเดียวเห็นว่า

- ก. สื่อมวลชนไม่ได้มีพลังหรืออำนาจอย่างสิ้นเหลือ
- ข. ข่าวสารหรือนวัตกรรมจะถูกถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชน และจะถูกกรองโดยกระบวนการทางจิตวิทยา (*Selectivity process*) ได้แก่ การเลือกเปิดรับข่าวสาร (*Selective exposure*) การเลือกตีความสาร (*Selective perception*) และการเลือกจดจำข่าวสาร (*Selective retention*) ซึ่งเป็นแนวโน้มที่ผู้รับสารจะเลือกเปิดรับ ดีความ และ จดจำข่าวสารที่ตรงกับความสนใจ ความเชื่อ หรือทัศนคติที่เขาถืออยู่
- ค. อิทธิพลหรือผลของข่าวสาร ความคิด หรือ นวัตกรรมที่มีต่อผู้รับสารมวลชนจะแตกต่างกัน
- ง. สื่อมวลชนสามารถมีผลโดยตรง (*Direct effects*) ต่อผู้รับ ดีอชมาน และ เดอ-เดยลสัน (*Deutschmann and Danielson*) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการเผยแพร่ข่าวสาร 6 ชนิด แล้วสรุปว่า ข่าวสารที่สำคัญจากสื่อมวลชนจะถูกถ่ายทอดไปยังประชาชนผู้รับสารโดยตรงทั้งหมดโดยแทบจะไม่มีการถ่ายทอดข่าวสารนั้นต่อไปยังผู้อื่นอีกเลย¹

---

¹Everrett M. Rogers and Floyd F. Shoemaker, Communication of Innovation : A Cross Cultural Approach, 2 d ed. (New York : The Free Press, 1971), pp. 208-209.

สตาร์ และ ฮิว (Star and Hughes 1950) ศึกษาพบว่า การรณรงค์โดยใช้สื่อมวลชน เพื่อให้ข่าวสารและสร้างทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับองค์การสหประชาชาติ ได้รับการเอาใจใส่จากบุคคลที่สนใจอย่างกว้างขวาง และทัศนคติของบุคคลที่มีต่อองค์การก็ดีขึ้นด้วย¹

สเป็คเตอร์และเพื่อน (Spector and et.) ได้ทำการทดลองภาคสนามและพบว่า สื่อมวลชนมีผลโดยตรงต่อการยอมรับการปฏิบัติเพื่อสุขภาพ ผู้วิจัยทำการทดลองในหมู่บ้าน 2 แห่งในเอกวาดอร์ (Ecuador) ข่าวสารถูกเผยแพร่ให้แก่ชาวบ้านผ่านทางวิทยุกระจายเสียงซึ่งเป็นแหล่งสารที่สำคัญที่สุดในด้านการให้ข่าวสารและมีอิทธิพลมากที่สุดต่อการยอมรับการฝึกปฏิบัติเพื่อสุขภาพในเอกวาดอร์²

แบบจำลองการสื่อสารแบบสองขั้นตอน (Two-step Flow Model) แบบจำลองการสื่อสารแบบสองขั้นตอนเน้นบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนและสื่อระหว่างบุคคล แบบจำลองนี้มองมวลชนว่า ประกอบด้วยบุคคลจำนวนมาก ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์หรือมีการตอบโต้ซึ่งกันและกัน และเห็นว่าสื่อมวลชนไม่ได้มีพลังอย่างปึง บุคคลอาจจะได้รับข่าวสาร หรือ ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมโดยผ่านสื่อมวลชนหรือสื่อระหว่างบุคคลก็ได้ เมื่อได้รับข่าวสารแล้ว จะมีการแลกเปลี่ยนความคิดหรือปรึกษาหารือกับบุคคลอื่น เช่น เพื่อน ๆ หรือญาติพี่น้องของเขาก็ได้ เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า การหลั่งไหลของข่าวสาร (Flow of information)* แบ่งออกเป็นสองขั้นตอนคือ ขั้นแรกเป็นการหลั่งไหลของข่าวสารจากแหล่งสารไปยังผู้นำความคิด การหลั่งไหลของข่าวสารในขั้นแรกนี้เป็นการถ่ายทอดข่าวสาร ในขณะที่ขั้นที่สองจากผู้นำความคิดไปยังผู้ตามความคิดนั้น การหลั่งไหลของข่าวสารในขั้นนี้

¹Star and Hughes, quoted in Joseph T. Klapper, The effects of Mass Communication, (Glencoe, Ill, The Fress Press, 1960), p. 21.

* ผู้ให้คำแปลศัพท์นี้แตกต่างกันไป เช่น กระแสของข่าวสาร เส้นทางของข่าวสาร และอื่น ๆ ซึ่งถือว่ามีความหมายเดียวกัน

²Spector and et., quoted in Florangel Z. Rosario, "The Leader in Family Planning and the Two-step Flow Model," Journalism Quarterly 48, (1971) : 293.

เกี่ยวข้องกับกาแพร่หรือกระจายอิทธิพลด้วย¹

แต่จากการวิจัยในระยะหลัง ๆ ผลการวิจัยบางชิ้นชี้ให้เห็นว่า ผู้นำความคิดรับข่าวสารส่วนใหญ่มากจากแหล่งอื่นมากกว่า หรือ รับข่าวสารจากแหล่งที่ไม่ใช่สื่อมวลชน เช่น เกษตรกรที่เป็นผู้นำความคิดในชนบทที่ห่างไกลในประเทศด้อยพัฒนาที่ไม่มีสื่อมวลชนเข้าถึงหรือถ้ามีก็น้อยมาก ข่าวสารหรือสื่ออย่างอื่น เช่น การพบปะพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม หรือ การเดินทางออกนอกท้องถิ่น อาจเป็นสาเหตุสำคัญของการเผยแพร่ข่าวสารก็ได้² จากข้อมูลดังกล่าวจึงสรุปได้ว่า การสื่อสารแบบสองขั้นตอนนั้น ภายหลังที่ผู้รับสารได้รับข่าวสารแล้ว จะนำข่าวสารนั้นไปปรึกษาหารือกับผู้อื่นอีกครั้งหนึ่ง ก่อนที่จะตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม

แบบจำลองการสื่อสารแบบหลายขั้นตอน (Multi-step Flow Model) แบบจำลองนี้ไม่ได้กำหนดขั้นตอนว่า การส่งไหลของข่าวสารจะต้องมีหนึ่งหรือสองขั้นตอน และแหล่งสารอาจจะไม่ใช่สื่อมวลชนเสมอไป สมาชิกอาจจะได้รับข่าวสารจากสื่อระหว่างบุคคลหรืออาจได้รับการบอกเล่าจากบุคคลอื่น ๆ ต่อ ๆ กันมาก็ได้ แบบจำลองนี้ชี้ให้เห็นว่า จำนวนครั้งที่มีการถ่ายทอดข่าวสารจากแหล่งสารไปยังผู้รับสารจะแตกต่างกันไป การส่งไหลของข่าวสารจะมีกี่ขั้นตอนขึ้นอยู่กับความตั้งใจของแหล่งสาร³

แบน (Ban) ศึกษาการส่งไหลของข่าวสารในการรณรงค์ของมูลนิธิแท็ก (Taft) และประธานาธิบดีเคนเนดี (Kennedy) และพบว่า กรณีที่ข่าวสารนั้นเป็นข่าวใหญ่ที่สำคัญมาก หรือ เป็นเหตุการณ์ที่คิดไม่ถึง ประชาชนจะได้รับข่าวสารครั้งแรกจากสื่อระหว่างบุคคล และจะกลับไปอ่านรายละเอียดเพื่อยืนยันข่าวสารนั้นจากสื่อมวลชน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า แหล่งสารเบื้องต้นไม่จำเป็นต้องมาจากสื่อมวลชนเสมอไป⁴

¹Rogers and Shoemaker, *Communication of Innovation : A Cross Cultural Approach*, op. cit., pp. 205-206.

²Ibid., p. 207.

³Ibid., p. 209.

⁴Rosario, "The Leader in Family Planning and the Two-step Flow Model," op. cit., p. 292.

ในปัจจุบันนักวิจัยทางการสื่อสารส่วนมากให้ความเชื่อถือ และเห็นว่าแบบจำลองของการสื่อสารแบบหลายขั้นตอนมีประโยชน์มากที่สุด แบบจำลองของการสื่อสารแบบนี้ช่วยให้การวิเคราะห์กระบวนการของการสื่อสารเป็นไปด้วยความถูกต้องตรงตามความเป็นจริงมากกว่า ทั้งนี้เพราะนักวิจัยสื่อสารมวลชนเลือกตัวแปรที่แตกต่างกันออกไปตามสถานการณ์ของการสื่อสารที่แตกต่างกันได้ แบบจำลองนี้มีความเฉพาะหรือความจำกัดน้อยที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับแบบจำลองอื่น ๆ¹

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า การสื่อสารแบบหลายขั้นตอนน่าจะมีประสิทธิภาพมากที่สุดในการเผยแพร่ข่าวสาร

การสื่อสารแบบทิศทางเดียว (One-way Communication) และ การสื่อสารแบบสองทิศทาง (Two-way Communication)

การสื่อสารแบบทิศทางเดียว เป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งข่าวสารไม่เปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้โต้ถามข้อสงสัย ทั้งไม่ได้เอาใจใส่ต่อการแสดงการย้อนกลับ (Feedback) ของผู้รับสาร ส่วนการสื่อสารแบบสองทิศทางนั้นหมายถึงการสื่อสารที่ผู้รับสารสามารถโต้ถามข้อสงสัย และมีการย้อนกลับกลับไปยังผู้ส่งข่าวสารได้²

ปกติการย้อนกลับนั้น เป็นส่วนสำคัญในการสื่อสาร เพราะเป็นสิ่งที่บอกว่าสารที่ผู้ส่งสารส่งไปนั้น ถูกผู้รับสารตีความอย่างไร เข้าใจตรงตามที่ต้องการหรือไม่ ดังนั้นการวิจัยการย้อนกลับ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นมากสำหรับประเทศกำลังพัฒนา เพราะบุคคลบางกลุ่มมีการเปลี่ยนแปลงเร็วกว่า บางกลุ่มก็มีการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงบุคคลเหล่านี้มีความต้องการข่าวสารแตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา เพราะฉะนั้นข่าวสารและปัญหาจากผู้รับสารจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นมากในการกำหนดเนื้อหาที่เหมาะสม

007573

¹Rogers and Shoemaker, *Communication of Innovation : A Cross Cultural Approach*, op. cit., p. 209.

²หลุยส์ ซาปาเทส, "การติดต่อสื่อสาร," ใน กลุ่มสัมพันธ์ : ทฤษฎีและแนวปฏิบัติเล่ม 1, กิตินา แอมมณี และคณะ, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : บุรพาศิลป์การพิมพ์, 2523), หน้า 81.

- ส่วนแก่ผู้รับสาร¹

ได้มีการทำการทดลองดูความแตกต่างของสถานการณ์ระหว่างการให้ผู้รับสารมีการย้อนกลับอย่างเสรี (Free feedback) และ สถานการณ์ที่ผู้รับสารไม่มีการย้อนกลับ (No feedback) ผลการทดลองปรากฏว่า

1. การย้อนกลับทำให้วงจรระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร มีความถูกต้องมากยิ่งขึ้นในการถ่ายทอดข่าวสาร
2. การย้อนกลับจะทำให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความมั่นใจในการสื่อสารมากยิ่งขึ้น
3. การย้อนกลับทำให้เสียเวลา แต่เวลาจะสูญเสียอย่างน้อยลงถ้าหากการสื่อสารมีความเข้าใจกันมากขึ้น
4. การสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารจะได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น
5. สถานการณ์ที่ไม่มีการย้อนกลับ ทำให้ผู้รับสารเกิดความไม่เป็นมิตรและไม่มั่นใจ หรือเกิดความเชื่อมั่นในระดับที่ต่ำ นอกจากนี้ยังทำให้ผู้ส่งสารเกิดความสงสัยด้วย

ผลจากการทดลองดังกล่าวสนับสนุนสมมติฐานที่ว่า การมีการย้อนกลับอย่างเสรีนั้นช่วยให้การสื่อสารระหว่างบุคคลมีความถูกต้องมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารด้วย²

เลวิท และ มุลเลอร์ (Leavitt and Mueller) กล่าวว่า การย้อนกลับในกระบวนการติดต่อสื่อสาร เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะทำให้แหล่งสารทราบว่าเขาทำการติดต่อสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพพบน้อยแค่ไหน และให้โอกาสในการที่จะปรับปรุงความชัดเจนของข่าวสารให้ดีขึ้น

¹Wilbur Schramm, "How Communication Works," in Dimension of Communication, ed. Lee Richardson (Englewood Cliffs, N.J. : Prentice - Hall, 1969), p. 18.

²Harold J. Leavitt and Ronald A.H. Mueller, "Some Effects of Feed-back on Communication," in Communication and Culture : Readings in the Codes of Human Interaction, ed. Alfred G. Smith (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1966), pp. 352-353.

สำหรับการติดต่อสื่อสารที่จะเกิดขึ้นต่อไป เลวิท และ มุลเลอร์ ได้ทำการทดลองดูความแตกต่างของเวลา ความยากน้อยของความถูกต้อง และความเชื่อมั่นของผู้ส่งสารและผู้รับสารในการเขียนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าภายใต้สถานการณ์ที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีการสื่อสารแบบทิศทางเดียว และการสื่อสารแบบสองทิศทาง ผลการทดลองชี้ให้เห็นว่า การติดต่อสื่อสารแบบทิศทางเดียว มีความรวดเร็วกว่าการติดต่อสื่อสารแบบสองทิศทาง แต่การติดต่อสื่อสารแบบสองทิศทางมีความถูกต้องกว่า ผู้ฟังสามารถเขียนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าทั้งหมดได้คล้ายคลึงกับภาพจริงที่อธิบายโดยผู้พูดมากกว่า ยิ่งกว่านั้นผู้ฟังสำหรับการติดต่อสื่อสารแบบสองทิศทาง มีความเชื่อมั่นในความถูกต้องของพวกเขามากกว่าผู้ฟังสำหรับการติดต่อสื่อสารแบบทิศทางเดียว¹

สังเกตเห็นได้ว่า การติดต่อสื่อสารแบบสองทิศทาง ซึ่งมีการย้อนกลับจากผู้รับสารมีประสิทธิภาพมากกว่าการสื่อสารแบบทิศทางเดียว แต่เนื่องจากสื่อแต่ละชนิดมีคุณลักษณะและขีดความสามารถที่แตกต่างกัน ดังที่ โรเจอร์และสเวนนิ่ง (Rogers with Svenning) ได้เปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างของคุณลักษณะในการสื่อสารระหว่างช่องสารมวลชนและช่องสารระหว่างบุคคลว่า ทิศทางการหลั่งไหลของข่าวสารจากช่องมวลชนนั้นจะเป็นแบบทิศทางเดียว และการย้อนกลับอยู่ในระดับต่ำ ส่วนช่องสารระหว่างบุคคลนั้นการหลั่งไหลของข่าวสารจะเป็นแบบสองทิศทาง และมีการย้อนกลับในระดับสูง²

ดังนั้นการวิจัยในครั้งนี้จึงเลือกเอาการสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นปัจจัยในการวิเคราะห์ความแตกต่างในประสิทธิภาพของการสื่อสารแบบทิศทางเดียวและการสื่อสารแบบสองทิศทาง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹Harold J. Leavitt and R.A.H. Mueller, "Some Effects of Feedback on Communications," Human Relations 4, (1951) : 401-410.

²Everett M. Rogers with Lynne Svenning, Modernization Among Peasants : The Impact of Communication, (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1969), p. 125.

อิทธิพลของสื่อที่ไม่ต่อความรู้ ที่คนคิด และการยอมรับนวัตกรรม

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับสิ่งปฏิบัติใหม่ ๆ ไปใช้ หรือการที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น ปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งนอกเหนือจากตัวนวัตกรรม สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม ผู้รับการเปลี่ยนแปลง และสมรรถภาพในการดำเนินงานแล้ว ก็คือ ผู้ทำการเปลี่ยนแปลงต้องมีความสามารถในการเผยแพร่และเลือกใช้สื่อในการติดต่อที่เหมาะสม¹ กับกลุ่มเป้าหมาย (Target group) ดังนั้นในการเลือกไปสื่อสิ่งจำเป็นต้องพิจารณาขีดความสามารถ และข้อจำกัดของสื่อแต่ละชนิดที่ใช้ในการเผยแพร่ในวงกรม ปกติสื่อที่ใช้กันอยู่ทั่ว ๆ ไปนั้น ได้แก่ สื่อมวลชน (Mass media) และสื่อระหว่างบุคคล (Interpersonal media) ซึ่งสื่อระหว่างบุคคลสามารถแบ่งได้เป็น 2 ชนิดคือ สื่อระหว่างบุคคลภายในท้องถิ่น (Localite interpersonal media) และ สื่อระหว่างบุคคลภายนอกท้องถิ่น (Cosmopolite interpersonal media) สื่อต่าง ๆ เหล่านี้มีอิทธิพลแตกต่างกัน ในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการเผยแพร่ในวงกรม ผลงานวิจัยเกี่ยวกับสื่อต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงขีดความสามารถของสื่อแต่ละชนิด ดังนี้คือ

1. สื่อมวลชน (Mass media) โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทยุกระจายเสียง เป็นเครื่องมือในการให้ความรู้และให้การศึกษาทางอ้อม (Informal education) แก่ประชาชน ไม่ได้มุ่งหวังผลทางการศึกษาโดยตรง ไม่เจาะจงกลุ่มบุคคลผู้รับสารหรือผู้ฟัง ตรงกันข้ามกลับมีเป้าหมายที่จะเข้าถึงประชาชนทั่วไปทุกเพศทุกวัย ทุกอาชีพ ทุกฐานะ และทุกระดับความรู้² ปัจจุบันเครื่องมือและเทคโนโลยีที่ทันสมัยช่วยให้เราสามารถแสวงหาความรู้หรือข่าวสารที่เกิดขึ้นในทุกมุมโลกได้รวดเร็ว กว้างขวาง เกษตรกรสามารถที่จะหาความรู้ได้จากสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น จากเอกสารการเกษตร บทความการเกษตรในหนังสือพิมพ์ รายการวิทยุและโทรทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร³

ในประเทศด้อยพัฒนามีหลักฐานว่า การเปิดรับสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์กับทัศนคติ พฤติกรรม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตัวอย่างเช่น ผลการวิจัยของ ดีอชแมน (Deutschmann

¹ ดีเรก ฤกษ์ห่วย, หลักการส่งเสริมการเกษตร. (กรุงเทพมหานคร : เลเรียนการพิมพ์, 2518), หน้า 17-19.

² ประมว สตะเกทิน, นิเทศศาสตร์กับสังคม. [ม.ป.ท., ม.ป.ป.], หน้า 38.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

1963) แสดงให้เห็นว่า ประชาชนที่ไม่มีการศึกษาในหมู่บ้านแอนดีน (*Andean village*) ส่วนใหญ่ ซึ่งเปิดรับสื่อมวลชนสูง มีความสัมพันธ์กับการยอมรับนวัตกรรมฟาร์มแผนใหม่ในระดับสูง มีความรู้ทางการเมืองสูงกว่า และ เด็กในหมู่บ้านมีความทะเยอทะยานมากกว่า¹

การศึกษาของ บราวน์ (*Brown*) ในชิลี (*Chile*) พบว่า สื่อมวลชนสามารถมีผลโดยตรงและอย่างทันทีต่อพฤติกรรมของชาวบ้าน เมื่อเนื้อหาของสื่อเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น หรือการปฏิบัติงาน นอกจากนี้บราวน์ยังพบอีกว่า สื่อมวลชนท้องถิ่น เช่น วิทยุท้องถิ่น สามารถเพิ่มความรู้ให้แก่ชาวบ้านได้² เช่นเดียวกัน การศึกษาของ เมเนเฟอ (*Menefee*) เกี่ยวกับหน้าที่ของวิทยุส่วนกลางในด้าน การให้ข่าวสารการเกษตรแก่ประชาชนในอินเดียก็แสดงให้เห็นว่า วิทยุท้องถิ่นสามารถทำหน้าที่ในด้านนี้ได้ดีกว่าวิทยุในส่วนกลาง³

อย่างไรก็ดี ผลการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของสื่อมวลชนในการเผยแพร่ข่าวสารส่วนใหญ่ ย้ำให้เห็นว่า สื่อมวลชนมีประสิทธิภาพมากที่สุดในการสร้างความรู้ หรือในการทำให้ตื่นตัวในกระบวนการตัดสินใจที่จะยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรม

2. สื่อระหว่างบุคคล (*Interpersonal media*) ควรนำมาใช้อย่างยิ่งในการจูงใจ และชักจูงการตัดสินใจ เพราะสื่อมวลชนเริ่มมีขีดจำกัด เช่น ต้องการละตามปัญหาที่ถามไม่ได้ หรือ ต้องการสอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมก็ไม่สามารถให้ได้ทันที ในลักษณะเช่นนี้สื่อระหว่างบุคคลสามารถทำหน้าที่ต่าง ๆ ดังกล่าวได้เป็นอย่างดี และยังสามารถยกรงความคิดของกลุ่มเป้าหมายให้คล้อยตามความต้องการของนักส่งเสริมหรือนักพัฒนาได้⁴ ลาซาร์เฟลด์ และ เมเนเชล (*Lazarsfeld and Menzel*)

¹Deutschmann, quoted in Denis McQuail, Towards a Sociology of Mass Communication, (London : Collier-Macmillan Publishers, 1969), pp. 4-5.

²M.R. Brown, "Communication and Agricultural Development : A Field Experiment," Journalism Quarterly 47, (1970) : 725-734.

³S.C. Menefee, "A country Weekly Proves Itself in India." Journalism Quarterly 44 (1967) : 114.

⁴อดิศักดิ์ ศรีสรรพกิจ, "การเผยแพร่วิทยุการในการพัฒนาชนบท," ใน วารสารเกษตร - คำลั่น 25 (กุมภาพันธ์-มีนาคม 2523) : 42.

ได้ให้เหตุผลในควมมีประสิทธิภาพของสื่อระหว่างบุคคลไว้ว่า¹

- ก. การพูดคุยแบบเป็นกันเองและส่วนตัว ทำให้ผู้พูดและผู้ฟังเกิดความเป็นกันเอง และทำให้ผู้ฟังยอมรับความคิดเห็นของผู้พูดง่ายขึ้น
- ข. การสื่อสารแบบเห็นหน้ากัน (*Face-to-face communication*) ทำให้ผู้พูดสามารถตัดแปลงเรื่องราวต่าง ๆ ให้ตรงกับความต้องการของผู้ฟังได้
- ค. การสื่อสารแบบนี้ ทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าตนเองได้รับรางวัลในแง่ที่ว่าสามารถแสดงความคิดเห็นกับผู้พูดได้

เราอาจแบ่งประเภทของสื่อระหว่างบุคคลออกได้เป็นสองประเภทคือ :-

2.1 สื่อระหว่างบุคคลภายในท้องถิ่น คือ การใช้บุคคลในท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่ความรู้ความคิด ตลอดจนการชักจูงใจประชาชนในท้องถิ่นให้ยอมรับนวัตกรรมในที่สุด ผลการวิจัยของ โรเจอร์และสเวนนิ่ง (*Rogers with Svenning*) เกี่ยวกับสื่อระหว่างบุคคลภายในท้องถิ่นแสดงให้เห็นว่า สื่อระหว่างบุคคลภายในท้องถิ่นมีความสำคัญมากกว่าสื่อระหว่างบุคคลภายนอกท้องถิ่นในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม การสนทนาระหว่างเพื่อนบ้านและเพื่อน ๆ เป็นช่องทางที่สำคัญสำหรับการให้ความรู้ ความสนใจ และการจูงใจ²

ยาดาฟ และ โรเจอร์ (*Yadav and Rogers*) แนะนำว่า ประสิทธิภาพของการเผยแพร่นวัตกรรมในหมู่บ้านของชาวมาซิโนอยู่กับ ประสิทธิภาพของการส่งไหลของข่าวสารจากสื่อมวลชนไปยังผู้นำความคิดเห็น ผู้นำความคิดเห็นจะทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างสื่อมวลชนกับชาวบ้านอื่น ๆ³

¹Paul F. Lazarsfeld and Herbert Menzel, "Mass media and Personal Influence," in *The Science of Human Communication*, ed. Wilbur Schramm (New York : Basic Books, 1963), p. 97.

²*Rogers with Svenning, Modernization Among Peasants : The Impact of Communication, op. cit., p. 130.*

Dharam P. Yadav and Everett M. Rogers, "Interpersonal Communication in Innovation Diffusion," (East Lansing : Department of Communication, Michigan State University, 1966), p. 1. (Mimeographed)

โรเจอร์ ให้ความหมายผู้นำความคิดเห็นว่า เป็นระดับของความสามารถที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งสามารถมีอิทธิพลอย่างไม่เป็นทางการต่อทัศนคติหรือพฤติกรรมโดยเปิดเผยของบุคคลอื่นตามที่บุคคลนั้นต้องการ และสามารถมีอิทธิพลเช่นนี้ได้ค่อนข้างบ่อย¹ การที่ผู้นำความคิดเห็นเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพนั้น เพราะไม่เพียงแต่จะเป็นบุคคลที่ได้รับความไว้วางใจและสามารถปรับข้อถกเถียงต่าง ๆ ให้ตรงกับรสนิยมของชาวบ้านแต่ละคนแล้ว ยังเป็นสื่อที่มีลักษณะเป็นกันเอง และสามารถทำให้บุคคลคล้อยตามได้โดยไม่ต้องสูงใจ²

กลุ่มในฐานะที่เป็นสื่อระหว่างบุคคลภายในท้องถิ่น มีความสามารถในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ สังคี ชุรัม (Schramm) กล่าวว่า ถ้าการสื่อสารมีวัตถุประสงค์ที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมแล้ว แหล่งสารที่บุคคลจะขอความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมใหม่ ก็คือ กลุ่มภายในท้องถิ่นนั่นเอง³

นอกจากนี้กลุ่มยังมีลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ ลักษณะของการสื่อสารภายในกลุ่มย่อยจะอยู่ในลักษณะปฏิกริยาสัมพันธ์ หมายถึงสมาชิกแต่ละคนพยายามที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในตัวสมาชิกอื่น และในขณะที่เดียวกันก็อาจจะถูกผู้อื่นมาสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับตนเอง นอกจากนี้สมาชิกของกลุ่มก็พยายามที่จะแสดงตนเป็นสมาชิกของกลุ่ม แสดงความเป็นกลุ่มให้ผู้อื่นได้รับรู้ กลุ่มย่อยนอกจากจะสามารถเป็นได้ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารแล้ว ยังสามารถเป็นช่องทางสำคัญของการสื่อสารได้อีกด้วย⁴

¹Rogers and Shoemaker, *Communication of Innovation : A Cross Cultural Approach*, op. cit., p. 35.

²Bernard Berelson and Gary A. Steiner, *Human Behavior : Shorter Edition*, (New York : Harcourt, Brace and World, 1964), pp. 119-120.

³Schramm, *Dimension of Communication*, op. cit., p. 15.

⁴ศิริชัย ศิริกายะ, "การสื่อสาร," ใน *มนุษย์กับสังคม*, ฝ่ายวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย - สัย, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 130-131.

มาร์เปิล (Marple 1933) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นของกลุ่มและความเชื่อของบุคคลและพบว่า ทั้งสองอย่างมีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก นอกจากนี้ ความคิดเห็นของกลุ่ม (Group opinion) ยังมีอิทธิพลต่อความเชื่อของบุคคลมากกว่าความคิดเห็นของบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญ (Expert opinion)¹

2.2 สื่อระหว่างบุคคลภายนอกท้องถิ่น คือ การใช้บุคคลภายนอกท้องถิ่นเป็นตัวกลางในการเผยแพร่ความรู้ ความคิด ตลอดจนการชักจูงใจให้ประชาชนในท้องถิ่นยอมรับนวัตกรรม โรเจอร์ และ สเวนนิ่ง (Rogers with Svenning) กล่าวว่า ช่องสารระหว่างบุคคลภายนอกท้องถิ่นแสดงบทบาทที่สำคัญคือ²

- ก. ให้ข่าวสารมากกว่าการจูงใจเกษตรกรในการยอมรับนวัตกรรม
- ข. มีความสำคัญสำหรับผู้ยอมรับนวัตกรรมเร็ว มากกว่าผู้ยอมรับนวัตกรรมช้า

ผลการวิจัยบทบาทของสื่อแต่ละประเภทในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมโดย คอปและเฟื่อน (Copp and et.) ทำการศึกษาชาวนาในรัฐเพนซิลวาเนีย จำนวน 175 คนพบว่า ช่องสารระหว่างบุคคล มีความสำคัญในขั้นการจูงใจมากกว่าในขั้นความรู้ และลำดับของเวลาเข้ามาเกี่ยวข้องในการสื่อสารการเกษตรในแง่ที่ว่า ข่าวสารถูกถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชนเพื่อก่อให้เกิดการตื่นตัว และหลังจากนั้นก็ถูกถ่ายทอดต่อไปให้กลุ่ม และแต่ละบุคคลในที่สุด คือชแมนและบอร์ดา (Deutschmann and Borda 1962. b) พบว่าในประเทศด้อยพัฒนา เช่น ประเทศโคลัมเบียนั้น ช่องสาร

¹Marple, quoted in Jon Eisenson, J. Jeffery Auer and John V. Irwin, "The Psychology of Communication," in The Science of Human Communication; New Directions and New Findings in Communication, ed. Wilbur Schramm (New York : Basic Books, 1963), pp. 66-67.

²Rogers with Svenning, Modernization Among Peasants : The Impact of Communication, op. cit., p. 133.

ระหว่างบุคคลภายนอกสังคมมีความสำคัญมากในการให้ความรู้และแสดงบทบาทเช่นเดียวกับช่องสารมวลชน¹

จะเห็นได้ว่าสื่อแต่ละชนิดไม่ว่าจะเป็นสื่อมวลชน สื่อระหว่างบุคคลภายในท้องถิ่น หรือ สื่อระหว่างบุคคลภายนอกท้องถิ่น ต่างก็มีอิทธิพลต่อ ความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้รับสารมากน้อยแตกต่างกันไป ชรัมม (Schramm) เห็นว่า ถึงแม้สื่อมวลชนจะมีอิทธิพลมาก แต่สื่อมวลชนอย่างเดียวยังไม่สามารถเปลี่ยนทัศนคติของบุคคลได้ หรือ ถ้าได้ก็น้อยมาก แต่ถ้าใช้สื่อมวลชนและสื่อระหว่างบุคคล หน้าที่ควบคู่กันไปก็สามารถเปลี่ยนทัศนคติของคนได้² ดังนั้นการใช้สื่อหลาย ๆ ชนิดร่วมกันจะทำให้ผู้รับสารเกิดความรู้เพิ่มขึ้น การศึกษาในหลายประเทศได้พยายามสำรวจประสิทธิผลของการรวมสื่อมวลชน และ สื่อระหว่างบุคคลเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ วิทยุ เอกสาร และเจ้าหน้าที่สนาม โดยผู้รับสารจะต้องมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์ที่จะอภิปรายเนื้อหาที่ใส่ผ่านลงไป ในสื่อและมีการย้อนกลับต่อเนื้อหา นั้น เป็นลักษณะของกลุ่มศึกษาจากสื่อ (Media forum) ผลของการอภิปรายและปัญหาซึ่งได้ยกขึ้นมาอภิปรายจะถูกถ่ายทอดกลับไปยังผู้ส่งสารโดยรายงานของผู้นำกลุ่ม ดังนั้นข่าวนาสิ่งไม่เพียงแต่ได้รับความรู้เพิ่มขึ้นเท่านั้น แต่ยังได้รับช่องทางสื่อสารกับผู้ส่งสาร เพื่อว่าผู้ส่งสารจะได้รู้ถึงความต้องการที่แท้จริงของข่าวมาด้วย³

¹Deutschmann and Borda, 'quoted in Rogers and Shoemaker, *Communication of Innovation : A Cross Cultural Approach*, op. cit., p. 256.

²Wilbur Schramm, *Mass Media and National Development : The Role of Information in the Developing Countries*, (Stanford, California : Stanford University Press, 1964), pp. 139-140.

³Supalak Puruwasiri and Robert S. Griffin, "Implementation of Development Communication : A Radio-Farm-Forum Project," in *Development Communication; Rhetoric and Reality*, eds. Peter Habermann and Guy de Fontgaland (Singapore : Asian Mass Communication Research and Information Centre, 1978), pp. 162-163.

สำหรับการวิจัยประสิทธิภาพของสื่อแต่ละชนิดในประเทศไทยนั้น จากงานวิจัยของสุวรรณี บัวทวน เรื่อง "ทัศนคติต่อการยอมรับของใหม่และลักษณะการยอมรับของชาวนาในจังหวัดขอนแก่น" ผลการศึกษาพบว่า แหล่งที่ให้ข่าวเกี่ยวกับของใหม่ที่สำคัญที่สุดคือสื่อระหว่างบุคคล ซึ่งได้แก่ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและผู้นำภายในชุมชน เพื่อชาวบ้านเป็นแหล่งข่าวสารที่สำคัญของชาวนาในชุมชนที่ไม่มีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร และการที่ชาวนายอมรับการใช้ของใหม่ก็มาจากคำแนะนำของบุคคลเหล่านี้เป็นส่วนใหญ่¹ สำหรับบุคคลที่เป็นแหล่งข่าวที่สำคัญอาจแยกออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. บุคคลภายในชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้นำภายในชุมชน เพื่อชาวบ้าน หรือชาวนาที่เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร สำหรับญาติพี่น้องยังไม่มีลักษณะว่าจะเป็นแหล่งข่าวที่สำคัญ

2. บุคคลภายนอกชุมชน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของฝ่ายเกษตร ซึ่งหมายถึง เกษตรอำเภอ เป็นส่วนใหญ่ เป็นแหล่งข่าวที่สำคัญที่สุด

ส่วนสื่อมวลชนจำพวกวิทยุ หรือ ข่าวสารในด้านการเกษตรที่พิมพ์ออกเผยแพร่ เป็นแหล่งที่ให้ข่าวน้อยมากจนแทบจะกล่าวได้ว่าไม่ได้ให้เลย²

การวิจัยเรื่องลักษณะการรับของใหม่ในหมู่บ้านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดย ศิริภรณ์ ชาญกุล เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการรับของใหม่ด้านการเกษตร 3 เรื่อง คือ ด้านการลงทุน ด้านการผลิต และด้านเทคนิคในการทำนา ผลการศึกษาปรากฏว่า ชาวนาที่เปลี่ยนแปลงทางด้านของใหม่ดังกล่าว ได้รับเรื่องราวเกี่ยวกับของใหม่จากกานันซึ่งเป็นผู้นำในท้องถิ่นมากที่สุด แหล่งข่าวนอกเหนือจากนี้พบว่า ชาวนาในชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้เขตเมือง หรือ เขตอำเภอมีโอกาสได้รับเรื่องราวจากเกษตรอำเภอ หรือ ตัวแทนขายผลผลิตผลการเกษตรของบริษัทเอกชนที่เข้าไปสาธิตวิธีการใช้ของใหม่ในหมู่บ้านต่าง ๆ ที่ทางคมนาคมสะดวก ส่วนชุมชนที่อยู่ห่างไกลการคมนาคมชาวนาได้รับข่าวสารต่าง ๆ

¹ สุวรรณี บัวทวน, "ทัศนคติต่อการยอมรับของใหม่และลักษณะการยอมรับของชาวนา ในจังหวัดขอนแก่น" (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต แผนกสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515), บทคัดย่อ

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 146.

จากเพื่อนบ้าน หรือได้ประสบการณ์ขณะที่ออกไปนอกหมู่บ้าน¹

บุญธรรม ศำพอ ศึกษาความแตกต่างระหว่างผู้ยอมรับและผู้ไม่ยอมรับวิทยาการ เกษตรแผนใหม่ ศึกษาเฉพาะกรณีในเขตโครงการมูลนิธิบูรณะชนบท โดยกำหนดวิทยาการ เกษตรแผนใหม่ 4 อย่าง คือ การทำนาปรัง การปลูกถั่วเขียว การเลี้ยงโค และการยุดบ่อเลี้ยงปลา พบว่า เกษตรกรที่รับรู้ข่าวสารและเรื่องราวต่าง ๆ จากสื่อระหว่างบุคคลและสื่อมวลชนมาก ยอมรับวิทยาการแผนใหม่ มากกว่าเกษตรกรที่รับรู้ข่าวสาร และเรื่องราวต่าง ๆ จากสื่อทั้งสองประเภทดังกล่าวน้อย ส่วนการสื่อสารกับบุคคลภายในชุมชนและนอกชุมชนของเกษตรกร มีผลต่อการยอมรับวิทยาการแผนใหม่ไม่แตกต่างกัน²

ผลการวิจัยของ พิศนัย กระแฉิงนทร์ พบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดการยอมรับการปลูกพืชหมุนเวียนของเกษตรกรตามลำดับความสำคัญ คือ ปัจจัยเกี่ยวกับตัวเกษตรกร ปัจจัยเกี่ยวกับพนักงานส่งเสริมการเกษตร และปัจจัยเกี่ยวกับเทคโนโลยีต่าง ๆ ดังนั้นการพิจารณาปรับปรุงการส่งเสริมการเกษตรต่อกลไกในท้องถิ่นนั้น จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยทั้งสามอย่างดังกล่าว และปัจจัยเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการยอมรับของเกษตรกรมาก³

¹ สิทธิภรณ์ เขียวราถ, "ลักษณะการยอมรับของใหม่ในหมู่บ้านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2518), บทคัดย่อ

² บุญธรรม ศำพอ, "ความแตกต่างระหว่างผู้ยอมรับและผู้ไม่ยอมรับวิทยาการ เกษตรแผนใหม่ ศึกษาเฉพาะกรณีในเขตโครงการมูลนิธิบูรณะชนบท" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยมหาวิททยาลัยเกษตรศาสตร์, 2520), บทคัดย่อ

³ พิศนัย กระแฉิงนทร์, "ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับการปลูกพืชหมุนเวียนของเกษตรกรจังหวัดศรีสะเกษ" (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาวิททยาลัยเกษตรศาสตร์, 2518), บทคัดย่อ

ผลการวิจัยของ อนงค์ เกิดสำลี พบว่า แหล่งที่ให้ข่าวเกี่ยวกับวิทยาการแผนใหม่มากที่สุดคือ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร รองลงมาได้แก่ เพื่อนบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร และ เพื่อนบ้านที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรตามลำดับ ผู้มีอิทธิพลต่อการยอมรับวิทยาการ เกษตรมากที่สุดคือ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร รองลงมาได้แก่ เพื่อนบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรและบุคคลในครอบครัว ตามลำดับ¹

จากแนวความคิดในประสิทธิภาพของสื่อที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า สื่อระหว่างบุคคลภายนอกท้องถิ่นน่าจะมีประสิทธิภาพในแง่ของการให้ความรู้มากกว่าสื่ออย่างอื่น ส่วนสื่อระหว่างบุคคลภายในท้องถิ่นจะมีประสิทธิภาพในแง่ของการชักจูงใจ และเมื่อใช้สื่อหลาย ๆ ประเภทร่วมกัน จะมีประสิทธิภาพในการให้ความรู้และการชักจูงใจมากที่สุด

ความน่าเชื่อถือของสื่อ

ในการเผยแพร่ข่าวสารมวลชนผู้ส่งสารจำเป็นต้องมีความน่าเชื่อถือในสายตาของผู้รับสารจึงจะทำให้การสื่อสารประสบผลสำเร็จ ออพเพนไฮเมอร์ และ ปราฟตา (Oppenheimer and Pravda) กล่าวว่า บุคคลยังมีความน่าเชื่อถือมากเท่าไร การจูงใจก็ยิ่งมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น² ความน่าเชื่อถือ (Credibility) คือ การที่ผู้รับสารเห็นว่าผู้ทำการติดต่อสื่อสาร หรือ แหล่งสาร มีความน่าไว้วางใจ (Trustworthy) ความสามารถ (Competent) ความเชี่ยวชาญ (Expertise) หรือ ระดับของความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำกรเผยแพร่ นั่นคือ ความน่าไว้วางใจซึ่งผู้ทำการสื่อสารได้

¹อนงค์ เกิดสำลี, "การยอมรับวิทยาการเกษตรแผนใหม่ของเกษตรกรรายย่อยอันเกิดจากการใช้สินเชื่อก่อนการเกษตรของกลุ่มเกษตรกร ตำบลปากกราม อำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา" (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2521), บทคัดย่อ

²Oppenheimer and Pravda, quoted in Erwin P. Bettinghaus, Persuasive Communication, (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1968), p. 103.

รับจากข่าวนาจะมีอิทธิพลต่อความสำเร็จของผู้ทำการสื่อสาร¹

ฮอฟแลนด์ แจนีส และ เคลลี (Hovland, Janis and Kelley) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของบุคคลและสรุปว่า ความน่าเชื่อถือขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการคือ²

1. ความสามารถหรือความเชี่ยวชาญ (Competent or expertness) ซึ่งผู้รับสารมีต่อผู้ส่งสาร ซึ่งได้แก่ ความรอบรู้ในเรื่องที่เกี่ยวกับงานของตนเอง
2. ความน่าไว้วางใจ (Trustworthiness) เป็นความรู้สึกของผู้รับสารที่มีต่อผู้ส่งสาร ได้แก่ ความจริงใจ และ ความซื่อสัตย์

คุณลักษณะที่แตกต่างกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร อาจจะทำให้เกิดทัศนคติในด้านความเชี่ยวชาญ (Expertness) ได้ ตัวอย่างเช่น อายุของผู้ส่งสารอาจจะเป็นตัวชี้ในด้านประสิทธิภาพตำแหน่งผู้นำกลุ่ม อาจจะเป็นตัวชี้ในความสามารถของการดำเนินกิจกรรมทางสังคม และ ผู้ส่งสารที่มีคุณลักษณะคล้ายกับผู้รับสาร อาจถูกมองว่ามีความเชี่ยวชาญมากกว่าบุคคลที่มีคุณลักษณะต่างไปจากผู้รับสาร ทั้งนี้เพราะคนเรามักมีความรู้สึกว่ คนที่มีสถานภาพ คุณค่า ความสนใจ และความต้องการคล้ายคลึงกับตน จะมองทุก ๆ อย่าง และตัดสินปัญหาทุกอย่างคล้ายคลึงกับตน³ คุณลักษณะประการหลังนี้คล้ายกับที่โรเจอร์ได้กล่าวว่ การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด คือ การที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีคุณลักษณะเหมือน ๆ กัน (Homophily) ซึ่งจะนำไปสู่ความน่าเชื่อถือที่สูงกว่า (ความน่าเชื่อถือ หมายถึง ทัศนคติของผู้ส่งสารที่ได้รับความน่าไว้วางใจและมีความรู้ความเชี่ยวชาญจากผู้ส่งสาร)⁴

¹K.N. Singh, "What Research Says about Communicating with Rural People," in Communication and Rural Change, ed. P.R.R. Sinha (Singapore : AMICS, 1967), p. 50.

²C.I. Hovland, I.L. Janis and H.H. Kelley, Communication and Persuasion, (New Haven, Conn : Yale University Press, 1953), pp. 19-53.

³Ibid., pp. 21-22.

⁴E.M. Rogers, Communication Strategies for Family Planning, (New York : The Free Press, 1973), p. 59.

ดังนั้น การสื่อสารความคิดระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารจะถูกต้องสมบูรณ์ถ้าหากผู้ส่งสารและผู้รับสาร มีทัศนคติ ความรู้ ความคิด ประสบการณ์ และ ทัศนคติจากแบบสังคมและวัฒนธรรมเดียวกัน ผู้วิจัยตั้งคาดว่าสื่อระหว่างบุคคลภายในท้องถิ่นน่าจะมีความน่าเชื่อถือมากที่สุดเนื่องจากความใกล้ชิดของความสัมพันธ์

ประเภทของผู้รับสารและการใช้สื่อ

ในการวิจัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศด้อยพัฒนา ความเร็วหรือความช้า (*Innovativeness*) ในการยอมรับนวัตกรรมเป็นข้อดีที่ดูดีที่สุดทำให้เห็นถึงความทันสมัย ความทันสมัยหรือการทำให้ทันสมัย หมายถึง กระบวนการที่ปัจเจกบุคคลเปลี่ยนวิถีชีวิตจากตามแบบประเพณีโบราณ (*Traditional way of life*) ไปสู่วิถีชีวิตที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี สิ่งที่จะชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากตามแบบประเพณีโบราณไปสู่ความทันสมัยได้มีที่ลู่ลัดอันหนึ่ง ก็คือ การยอมรับนวัตกรรมของบุคคลในด้านการเกษตร สัตวแพทย์ และอื่น ๆ ความเร็วหรือความช้าในการยอมรับนวัตกรรมแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม มากกว่า การเปลี่ยนแปลงในด้านความคิดหรือทัศนคติ¹

อินเคเกลส์ (*Inkeles*) ได้ศึกษาลักษณะของคนสมัยใหม่ในหลายสังคม และสรุปออกมาได้ดังนี้²

1. เป็นคนที่มีลักษณะที่จะเปิดรับการเปลี่ยนแปลง เช่น รับความคิดเห็นของผู้อื่น รับวิธีการใหม่ ๆ ในการประกอบอาชีพ เป็นต้น
2. เป็นคนที่มีศรัทธาในประสิทธิภาพของวิทยาศาสตร์ และการแพทย์สมัยใหม่ นั่นคือเป็นคนยึดหลักเหตุผล และ หลักวัตถุวิสัย (*Rationality and objectivity*)

¹Rogers and Shoemaker, *Communication of Innovation : A Cross Cultural Approach*, op. cit., pp. 175-176.

²Alex Inkeles, "Making Men Modern : On the Causes and Consequences of Individual Change in Six Developing Countries," in *Social Change*, eds. Amitai Etzioni and Eva Etzioni (New York : Basic Books, 1974), pp. 342-361.

3. เป็นคนที่ซื่อสัตย์และไร้ภาพจากผู้นำตามประเพณี เช่น พ่อ แม่ พระ หรือ คนเก่าแก่ และจะหันมาเคารพเชื่อฟังผู้นำสมัยใหม่ เช่น นายกรัฐมนตรี ประธานสหกรณ์ หรือ ผู้นำอื่นที่ชุมชนเลือกขึ้นมา

4. เป็นผู้ที่สละทิ้งความเสียใจ (Passivity) และความเชื่อในพรหมลิขิต (Fatalism) เมื่อประสบความยุ่งยากในชีวิต แต่จะมีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น คิดว่าตนเองสามารถแก้ปัญหาความยุ่งยากได้ และเข้าต่อสู้กับปัญหาอย่างกระตือรือร้น (Active)

5. เป็นคนเห็นคุณค่าเวลา เช่น เห็นว่าเวลาเป็นของมีค่า ชอบปฏิบัติตามเวลา ตรงต่อเวลาที่นัดหมาย และ ชอบที่จะวางแผนการทำงานไว้ล่วงหน้า

6. เป็นผู้ที่สนใจเข้าร่วมในกิจการฝ่ายพลเรือน งานของชุมชน และการเมืองของท้องถิ่น เช่น สนใจที่จะไปสิทธิใช้เสียงในกระบวนการตัดสินใจของชุมชน สนใจความเป็นไปของชุมชน หรือ สนใจเข้าร่วมในการปรับปรุงพัฒนาประชาคมของตน เป็นต้น

7. เป็นคนทะเยอทะยานที่จะทำให้ตนเองก็ดี ลูกหลานของตนเองก็ดี ประสบความสำเร็จในด้านการอาชีพและการศึกษา กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นผู้ที่มีแรงจูงใจสูง

8. เป็นผู้ที่คอยสดับรับฟังข่าวสารความเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะข่าวสารของประเทศ หรือ ระหว่างประเทศมากกว่าข่าวสารเกี่ยวกับกีฬา คำสนทนา หรือ กิจการของท้องถิ่น

ส่วนลักษณะของคนที่เป็นแบบประเพณีโบราณ จะมีลักษณะซึ่งตรงกันข้ามกับที่อื่นเคยกล่าวไว้

จากการศึกษา เรื่อง *Innovations in Ubol Changwad* ของ USOM ได้แบ่งระดับการยอมรับของใหม่ของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาออกเป็น *Innovators* และ *Non-innovators* โดยดูจากการนำเอาของใหม่ทางการเกษตรไปใช้และการใช้ข่าวสารต่าง ๆ ผลของการศึกษาชี้ให้เห็นว่ากลุ่มที่ยอมรับของใหม่เร็วกว่าคนอื่น ๆ หรือ กลุ่มคนที่ *Innovators* มีลักษณะดังนี้คือ มีระดับการศึกษาสูงกว่า อ่านข่าวสารของรัฐมากกว่า มีการแสวงหาข่าวสารเกี่ยวกับของใหม่ทางการเกษตรมากกว่า เป็นสมาชิกกรรมการหมู่บ้านมากกว่า มีความกระตือรือร้นในการริเริ่มและเข้าร่วม

การประจําในการพัฒนาชุมชนมากกว่ากลุ่ม *Non - innovators*¹ ซึ่งจะเห็นได้ว่าคนที่เป็ *Inno- vators* มีลักษณะทันสมัยสูงกว่าคนที่เป็ *Non - innovators*

ในเรื่องของค่านิยมสมัยใหม่ซึ่งสื่อมวลชนมีอิทธิพลอย่างสำคัญนั้น จากการศึกษาของสุริยา ชีรวงศ์ เกี่ยวกับค่านิยมสมัยใหม่โดยมีแนวคิดกว้าง ๆ ในการศึกษาคือ บุคคลที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง และชนบท ซึ่งมีสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ รวมทั้งปัจจัยทางด้านประชากร และปัจจัยในการ ใช้สื่อมวลชนที่ต่างกันน่าจะมีค่านิยมสมัยใหม่ในระดับที่ต่างกัน อันจะมีผลทำให้มีความเป็นบุคคลสมัยใหม่ มากน้อยต่างกันไปด้วย ในด้านปัจจัยการใช้สื่อมวลชนได้วิเคราะห์ถึงประเภทของสื่อมวลชนที่บุคคลนิยม ใช้ติดตามข่าวสาร กับระยะเวลาของการใช้สื่อมวลชน ผู้วิจัยพบว่า บุคคลใดที่เปิดรับสื่อมวลชนหลายๆ ประเภท ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ และ หนังสือพิมพ์ มีแนวโน้มที่จะเป็นบุคคลสมัยใหม่มากกว่า บุคคลที่เปิดรับ สื่อมวลชนแต่เพียงประเภทเดียว ไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในท้องที่ใดก็ตาม ทั้งนี้เพราะเมื่อเปรียบเทียบ ระหว่างผู้ที่อยู่ในเขตเดียวกันของทุก ๆ เขตแล้ว ปรากฏว่า จำนวนร้อยละของผู้ที่มีค่านิยมสมัยใหม่ใน ระดับสูง ส่วนใหญ่ตกอยู่ในกลุ่มที่เปิดรับสื่อมวลชนหลาย ๆ ประเภททั้งสิ้น²

ในการศึกษาเรื่องผู้นำของใหม่ ของสมาชิกสหกรณ์โคนมหนองโพ จังหวัดราชบุรี ของ ระวี - วรณะ วัฒนพฤกษ์ พบว่า สมาชิกที่มีสถานภาพทางสังคมสูง เศรษฐกิจค่อนข้างดี มีแนวโน้มว่ามีความ เชื่อแบบประเพณีโบราณมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ มีการติดต่อกับคนทั้งในชุมชนและนอกชุมชน มีการอ่านข่าว สารต่างๆ มาก รวมทั้งมีอัตราการอ่านเอกสารแนะนำเรื่องเลี้ยงโคนมสูงที่สุด มีการใช้สื่อมวลชน ประเภท วิทยุ และ โทรทัศน์ค่อนข้างสูง ลักษณะดังกล่าวตรงข้ามกับลักษณะของสมาชิกที่เลี้ยงโคนมที่ มีสถานภาพทางสังคมต่ำ มีฐานะปานกลางที่มีแนวโน้มไม่ค่อยมีความยึดมั่นในความเชื่อแบบประเพณีโบ- รณมากนัก มีการติดต่อกับคนภายนอกชุมชนน้อยที่สุด มีอัตราการใช้สื่อมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์น้อยที่สุด

¹Research Division /USOM, Innovation in Ubol Changwad, (June 1966) : 1-13.

²สุริยา ชีรวงศ์, "ลักษณะสมัยใหม่ : การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนหมู่บ้านกับชุมชน เมืองภายในจังหวัดชลบุรี," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ -มหาวิทยาลัย, 2517), หน้า 205-206.

มีการใช้สื่อมวลชนประเภทวิทยุ และ โทรทัศน์ น้อยที่สุด¹

ส่วนผลการวิจัยลักษณะของผู้รับสารของ โรเจอร์ (Rogers) พบว่า พวกที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ จะเป็นพวกที่ยึดถือประเพณีโบราณ อยู่ติดท้องถิ่นไม่ค่อยมีโอกาสเดินทางออกนอกท้องถิ่น การตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งใด ๆ จะทำไปโดยอาศัยพื้นฐานของสิ่งที่เคยตัดสินใจมาแล้วหรือเคยทำกันมาแล้วโดยบรรพบุรุษ²

ผลการวิจัยของ ปิยะสิทธิ์ สุวรรณรัฐ พบว่า เรื่องของรายได้และความมั่นคงมีผลต่อการเลื่อนชั้นทางสังคม เพราะถ้ามีรายได้จำนวนมากและเป็นเจ้าของทรัพย์สินหลาย ๆ ประการ ก็จะทำให้บุคคลอยู่ในสถานภาพชั้นทางสังคมระดับสูง เนื่องจากมีกำลังทรัพย์ สามารถใช้จ่ายปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่และระดับการศึกษาให้ดีขึ้นสูงยิ่งได้ และแม้ในกรณีที่บุคคลนั้นไม่สามารถจะจัดทำเพื่อตนเองได้ ก็สามารถจัดทำเพื่อให้บุตรของตนประสบผลสำเร็จในชีวิต³

เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า บุคคลที่มีลักษณะทันสมัยนั้นจะมีความสนใจในการแสวงหาข่าวสารและสนใจในเหตุการณ์ต่าง ๆ อยู่เสมอ และมักจะนำสิ่งใหม่ไปปฏิบัติก่อนบุคคลที่มีลักษณะตามแบบประเพณีโบราณ นอกจากนี้บุคคลที่มีลักษณะมีเหตุผลยังมีแนวโน้มที่จะมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกว่าบุคคลที่มีลักษณะตามแบบประเพณีโบราณ

จากทฤษฎีแนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ในการเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับนวัตกรรมนั้น รูปแบบของการสื่อสาร อิทธิพลและความน่าเชื่อถือของสื่อแต่ละชนิด จะ

¹ระวีวรรณ ชุ่มพฤษ, "ผู้นำของใหม่ : ศึกษาเฉพาะกรณีของสมาชิกสหกรณ์โคนมหนองโพ จำกัด," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), บทคัดย่อ.

²Rogers and Shoemaker, *Communication of Innovation : A Cross Cultural Approach*, op. cit., p. 185.

³ปิยะสิทธิ์ สุวรรณรัฐ, "การเลื่อนชั้นทางสังคมระหว่างรุ่นอายุและภาวะเจริญพันธุ์ของประชากรในเขตเมือง," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), หน้า 38, 88.

มีผลต่อผู้รับสารแตกต่างกันไปตามลักษณะของผู้รับสาร อนึ่งในการถ่ายทอดข่าวสาร แหล่งสารไม่จำเป็นต้อง เป็นสื่อมวลชนเสมอไป หรือต้องมีการถ่ายทอดข่าวสารผ่านสื่อมวลชนไปยังผู้นำความคิดเห็น ก่อน หลังจากนั้นผู้นำความคิดเห็นก็จะกลั่นกรองข่าวสารเพื่อส่งต่อไปยังผู้รับสารอีกทอดหนึ่ง แต่ผู้รับสารอาจจะรับสารโดยตรงจากสื่อมวลชนหรือสื่อระหว่างบุคคลก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความตั้งใจของแหล่งสาร ประเภทของข่าวสาร และอื่น ๆ

เพราะฉะนั้นในโครงการฯ วิชาฯ นี้ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาอิทธิพลของแบบจำลองของการสื่อสารหลาย ๆ แบบ อิทธิพล และความน่าเชื่อถือของสื่อแต่ละชนิด ที่จะมีความสำเร็จของโครงการฯ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย